

СТ А Н О В И Щ Е

от проф. д-р **ЕВГЕНИЯ ИВАНОВА КАЛИНОВА**,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Исторически факултет, Катедра „История на България“,

за научните трудове на **доц. д. н. КИРИЛ ПЛАМЕН КАРТАЛОВ**,
участник в конкурс за академичната длъжност „професор“
по професионално направление 2. 3. Философия,
обявен от Институт по философия и социология – БАН,
в „Държавен вестник“, № 61, 29 юли 2025 г.

Информация за конкурса:

Конкурсът за академичната длъжност „професор“ е обявен за нуждите на секция „Антропологически изследвания“ при Института по философия и социология към БАН. Задължителните законови срокове и процедурни изисквания са спазени, а представената документация е пълна и изрядно оформена според чл. 43 (1) от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности на ИФС-БАН. Единствен участник в конкурса е доц. д. н. Кирил Пламен Карталов.

Кратка информация за кандидата:

Кирил Карталов завършва Миланския католически университет [Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano] през 2007 г. Той се дипломира като магистър по политически науки с профил „Международна политика“. Шест години по-късно – през 2013 г., в същия университет защитава докторска дисертация на тема „Дипломатическата мисия на Монс. Анджело Джузепе Ронкали, апостолически визитатор и делегат в България (1925-1934)“ [“L’opera di mons. Angelo Giuseppe Roncalli, Visitatore e Delegato apostolico in Bulgaria (1925-1934), alla luce delle nuove fonti archivistiche”]. Следващата научна степен – „доктор на науките по философия“, Кирил Карталов придобива с дисертационния труд „Цветята на нациите: същност, история и значение на пилигримството“, защитен през септември 2024 г. в ИФС-БАН. Доц. Карталов преподава от 2010 г. – като асистент по политология в Университета по библиотекознание и информационни технологии и по история на международните отношения и институции и история на договорите и международната политика в Миланския католически университет [Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano]. От 2012 г. е „член-кореспондент“ към Папския комитет за исторически науки [Pontificio Comitato di Scienze Storiche], а през 2016 г. е избран за доцент по специалността „Философия“ в Института за изследване на общества и знанието (от 2019 г. – ИФС) към БАН.

Изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност:

Минималните национални изисквания, на които трябва да отговарят кандидатите за академичната длъжност „професор“ в тяхната научна и преподавателска дейност, са определени в чл. 2 б на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Представената от доц. Карталов справка за изпълнението на тези изисквания е коректна, подробна и доказва, че той не само изцяло удовлетворява, но дори надхвърля изисквания брой точки по отделните показатели.

Доц. Карталов напълно отговаря и на условията, предвидени в чл. 29 на ЗРАСБ и чл. 5, т. 4 от Правилника на ИФС-БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности за кандидатите за академичната длъжност „професор“: той има образователната и научна степен „доктор“ и научната степен „доктор на науките“, както и необходимия стаж (над изисквания 7-годишен) и отговаря на минималните изисквания на БАН за съответното професионално направление. Бих искала още тук да подчертая, че доц. Карталов напълно се вписва и в изискването на чл. 6 (3) от посочения Правилник на ИФС, предвиждащ кандидатите за академичната длъжност „професор“ да имат „ясно очертана научна тематика, в която са водещи изследователи“. Той участва в конкурса с публикувана монография – „Звукът на мълчанието. Пий XII и еврейският въпрос в светлината на Ватиканските архиви“ (Изд. „Изток-Запад“, С., 2025, 560 с.), различна от дисертационния труд за „доктор“ и „доктор на науките“ и за заемане на академичната длъжност „доцент“, което е изискване по чл. 43 (1), т. 5а от Правилника на ИФС. В допълнение Кирил Карталов представя още една монография и 12 статии и студии, публикувани в чужбина на италиански, френски и английски език и три статии и студии на английски език, публикувани в България. Във всички тях няма доказано по законоустановения ред плагиатство или недостоверност на научните данни.

Мнение за научноизследователската дейност на кандидата:

В съответствие с изискванията на чл. 46 (2) от Правилника на ИФС за заемане на академичната длъжност „професор“ ще се опитам да отбележа някои от основните постижения в научната дейност на доц. Кирил Карталов. В ограничения обем на становището ще разгледам само хабилитационния труд „Звукът на мълчанието. Пий XII и еврейският въпрос в светлината на Ватиканските архиви“.

Монографията има подходящо избрана структура, състояща се от три глави, обособени тематично. В предговора е очертана значимостта и спецификата на основната тема: авторът споделя разбирането за „екстремния характер“ на еврейския геноцид (с. 11) и с него аргументира „необходимостта от изучаването и разказването му, като се ценят новите документи и новите гледни точки, което е истинският начин да се помни“ (с. 12). Бих определила като отличен от изследователска гледна точка изборът му да представи поведението на папа Пий XII по еврейския въпрос – поведение, което и днес предизвиква разнопосочни оценки и предполага по-дълбоко вникване в многопластовия проблем за съотношението между желано и възможно и през Втората световна война, и в съвременността, когато оценяваме исторически събития и личности. Като историк ще се присъединя към твърдението на автора, че историографията „не се развива във вакуум“ (с. 34) и е под силното влияние на заобикалящата я среда, утвърждаваща стереотипи, които историческата наука трудно разбива. Още в тези въвеждащи страници проличава безспорната ерудиция на доц. Карталов, отличното познаване на различните подходи към темата за Холокоста и на изследванията конкретно за поведението на папа Пий XII и „мълчанието“ му по „еврейския въпрос“ през войната.

Кирил Карталов поставя в центъра на изследването си ясно формулирана цел – да „обясни“ (каквато е истинската задача на всеки професионален историк, а не да заклемява или възвеличава), позицията на папа Пий по въпроса за Холокоста през призмата на Ватиканските архиви, като разположи това обяснение в контекста на еволюцията на позицията на Католическата църква по отношение на „антисемитизма и антиюдаизма през вековете“ (с. 42). Смятам за едно от най-значимите достойнства на

монографията отношението на автора към архивните документи и работата с тях и мисля, че само от скромност той не е отбелязал в предговора че сред тях са не само архивите на Ватикана, но и няколко други архивни колекции в Рим, Лондон, Ню Йорк и Париж. Не по-малко впечатляваща е и библиографията, включваща 345 заглавия на основните западноевропейски езици. Тази документална и историографска основа е гаранция за високото качество на монографията на Кирил Карталов, която мога още тук да оценя като сериозен принос в българската историческа наука.

Първата глава „Пий XII. Въведение“ се състои от два параграфа. Първият – „Orus iustitiae rex“ („Дело на правдата ще бъде мирът“ – израз на пророк Исаия, девиз в папския герб) представя основните моменти от биографията на бъдещия папа Пий XII на фона на постигнатото от неговите предшественици и на ключовите моменти в европейската история през първите десетилетия на XX век. Особено място е отделено на избора му начело на Католическата църква (2 март 1939 г.); формирането на неговото убеждение за „мир чрез насърчаване на справедливостта“ (с. 86) и придържането още от началото на Втората световна война към „доктрината за безпристрастност“. Този параграф е разработен основно на базата на редица изследвания, но и на документи от Ватиканските архиви, разкриващи най-вече същността и ефекта от папската енциклика от 20 октомври 1939 г. „Summi Pontificatus“, която представя разбирането на папа Пий за събитията в Европа и света; опитите му да се избегне разширяването на войната, а след това – насърчаването на благотворителна дейност в полза на жертвите от нея и призови за прекратяването ѝ и постигането на справедлив мир. Този обзор несъмнено е важен за българския читател, за когото личността на папа Пий XII е относително слабо позната. Но той е и нужната основа за разбирането на философията и принципите на папата. Евентуалното използване и на български изследвания, но не само, би позволило в тази част да се избегнат някои неточности в представянето на общия исторически фон (напр. на с. 139-140 при описанието на началото на Студената война авторът можеше да се опре на изобилната литература по въпроса; или на с. 141 – за парламентарните избори в източноевропейските страни авторът посочва, че „в нито една“ от тях комунистическата партия не ги е спечелила, но всъщност нещата са по-комплексни и напр. в България нещата не стоят така фактологично). В този параграф страниците за периода от 1943 до края на 50-те години, са доста по-бедни откъм използване на архиви и научна литература.

Вторият параграф „Триумф и криза“ проследява обратите в историографския дебат за понтификата на папа Пий XII – от признанието на оцелели от Холокоста и видни представители на еврейската общност и новата Държава Израел и апологията в католическата публицистика до обрата („ревизионистичният процес“, с. 184) в отношението към него, представящ го като „алчен, студен и антисемитски“ (с. 187) и обвиняващ го в „мълчание“ по еврейския въпрос. Авторът разкрива и може би най-важния резултат от този дебат – публикуването след 1965 г. на 11 тома подбрани документи от архивите на Ватикана за отделни сфери от дейността му през войната и даването през 2020 г. на достъп до огромно количество документи от понтификата на Пий XII – факт от ключово значение за настоящото, а за бъдещите научни изследвания.

Втората глава – „Папската дипломатия и еврейският въпрос (1933–1945)“, е ядрото на монографията на доц. Карталов. Тя обхваща близо 250 страници, т.е. почти половината от книгата и е структурирана в шест параграфа. Първият е пространно и задълбочено анализиране на понятието „антисемитизъм“ и мястото му в католическото мислене от 19 век до Втората световна война. Изводът на автора е, че в навечерието ѝ най-

разпространената нагласа сред католиците е „в полза на един умерен антисемитизъм“ и в това той вижда обяснение за слабата реакция на Светия престол и на международното католическо мнение „пред лицето на нацисткия антисемитизъм“ (с. 242). Анализът в този параграф е убедително доказателство за способността на Кирил Карталов да търси в дълбочина причините за историческите събития и подготвя читателя за осмисляне на следващите представени проблеми. Във втория параграф това са събитията от 1933 до 1938 г., когато започват проявите на нацисткия антисемитизъм и първите призови към папа Пий XI да заеме позиция срещу него, които на страниците на монографията са илюстрирани с пространни цитати от Ватиканския архив. Аргументирано, с исторически факти и с нужната критичност е обяснен опитът на Светия престол не да се противопостави, а да търси диалог с Райха, довел до подписването на т.нар. конкордат (20 юли 1933 г.). Убедително и във възможните детайли е показана ролята на кардинал Пачели (бъдещия папа Пий XII) във формиране на политиката на Ватикана към Германия, вкл. и в появата през март 1937 г. на антинацистката енциклика на папа Пий XI – „С гореща тревога“, предизвикала сериозен отзвук (с. 282-289), без обаче да промени плановете на управляващите в Берлин.

Параграфът „Ние сме духовно семити“ представя реакцията на папа Пий XI и кардинал Пачели към засилващите се атиеврейски преследвания в Германия и еволюцията по еврейския въпрос на Светия престол пред лицето на расистките настроения и действия в самата Италия. И тук авторът остава верен на своя критичен подход и на стремежа да избегне възможна едностранчивост в оценките и предлаганите хипотези. Важно място във втора глава заема параграфът, в който Кирил Карталов анализира един съществен за разбирането на основните проблеми в книгата принцип на папската дипломация – на „съвършената безпристрастност“ спрямо държавите, въввлечени в Първата и Втората световна война. Авторът подчертава, че този принцип прави Светия престол „подозрителен за другите“, но му позволява да поддържа „приемливи отношения“ с всички и така да провежда успешно хуманитарни инициативи (с. 355). Страниците, посветени на поведението на папа Бенедикт XV през Първата световна война и призивите му „да се отвори пространство за политиката и да се затвори за оръжията“ (с. 362), са свидетелство за задълбоченото разбиране на автора за същността както на папската дипломация, така и на психологията и манталитета на политиците от двете страни на фронтната линия, които биха искали от папата ясно идентифициране с тяхната национална кауза. Това „връщане“ към Голямата война е съвсем оправдано, тъй като позволява на доц. Карталов да сравни и оцени по-точно поведението на папа Пий XII през Втората световна война в прилагането на същия принцип на „безпристрастността“. Надявам се, че читателите на книгата ще оценят страниците, в които доц. Карталов извежда на преден план алтернативното поведение, което кардинал Йожен Тисеран предлага на папата – не да бъде „безпристрастен“, а да отправи призив за „индивидуалния дълг да се подчиняваме на повелята на съвестта“ (с. 374). Авторът дава убедително обяснение защо папата няма да последва този съвет, но и припомня действията на самия кардинал за спасяването на евреи, което още веднъж доказва колко е сложна картината на поведението на Ватикана през войната. Следващият параграф – „Слухове за изстребление“, конкретизира стриктното придържане на папа Пий XII към „безпристрастността“ в отговор на натиска, оказван върху него от воюващите страни да заклейми публично противника в условията на усложнена ситуация след началото на германско-съветската война. Доц. Карталов открива сред архивните документи и такива, които подсказват, че

папата започва да осъзнава различия (в сравнение с Първата световна война) характер на световния конфликт, без обаче да стигне до следващата стъпка – конкретно разобличаване и осъждане (с. 395). На този фон авторът разполага информацията за унищожаването на евреите в хода на германското настъпление на изток през 1941-1942 г., с акцент върху усилията за разпространяването ѝ и търсене в архивните документи на отговори на логичните въпроси каква част от нея стига до Ватикана, как той се отнася към достоверността ѝ и какви стъпки предприема. Бих открила този момент от изследването като несъмнено приносен, а изводите в края на параграфа (с. 433-434) звучат професионално и убедително. Макар и кратък, последният параграф – „Нов Авиньон“, несъмнено ще предизвика читателския интерес с разкритите факти около отношението на Хитлер и германските военни към Ватикана като институция и папа Пий XII като личност.

В трета глава – „Форми на мълчанието“, Кирил Карталов разсъждава върху дилемите, пред които е изправен папа Пий XII по въпроса с унищожаването на евреите. С възможната безпристрастност, критичност и вникване в логиката на решението на папата в крайна сметка да избере пътя на „предпазливия, половинчат протест“, авторът кара и читателя да се замисли по-дълбоко и отвъд очевидното. Висока оценка заслужава научната смелост, с която са формулирани поредица въпроси за ползата и вредата от мълчанието на Ватикана и с която им е даден аргументиран отговор.

Монографията на доц. Карталов определено има приносен характер, запълва съществена празнина в българската историография и отговаря на критериите за хабилитационен труд за академичната длъжност „професор“. Накрая, но съвсем не по значение, книгата се отличава с отличен стил и научен тон на изложението. Обяснения на някои термини и преводи на фрази на латински само биха улеснили по-широката читателска аудитория във възприемането на идеите на автора. Оформлението на книгата оставя отлично впечатление, а впитането на голямо количество фотоматериали в изложението е премислено и наистина допълва ограничено текста.

За участие в конкурса Кирил Карталов представя и още една монография – „Трансформации на политиката: от двадесетото столетие до глобалната епоха. (Фондация за изкуство и култура „Арс Милениум МММ“, София 2025) и други 15 статии и студии, част от които също разглеждат „еврейския въпрос“ и Ватикана, както и спасяването на българските евреи през Втората световна война. Този обем научни публикации напълно съответства на изискванията за придобиване на академичната длъжност „професор“.

Оценка на преподавателската дейност на кандидата:

От приложената справка за учебната заетост на доц. Кирил Карталов е видно, че тя представлява важен елемент от неговите академични дейности. В последните години той чете лекции по „История на културната дипломация“ („History of Cultural Diplomacy“) в магистърската програма „Cultural Diplomacy. Arts and Digital Media for International Relations and Global Communication“ към Миланския католически университет [Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano]. От 2024 г. доц. Карталов води лекционен курс „История и основни принципи на дипломацията и разрешаването на конфликти“ в магистърската програма „Израел: история и геополитика“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Пак от 2024 г. той преподава в НБУ „Традиционните религии и противодействието срещу тероризма, Съвременни международни конфликти, Еволюция на международното мироопазване“, а през летния семестър на 2023 г. в Департамента по политически науки в същия университет води курс за външната политика на ЕС.

Тези лекционни курсове отразяват основните научни занимания на доц. Карталов (както и безспорно отличното му владение на няколко езика, на които преподава). Той реализира своя преподавателски потенциал и като гост-професор (Visiting Scholar) в Sir Naim Dangoor Centre for Universal Monotheism, Bar-Ilan University, през юли 2023 г., а през януари 2024 г. изнася лекции в Graduate School of Humanities, Osaka University.

Едва ли има съмнение, че преподаването в академична среда е важен атестат за научните качества и компетентност на кандидата, още повече, когато се реализира в български и чуждестранни университети. По този критерий постигнатото от доц. Карталов напълно съответства на изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“.

Значимост на приносите за науката и практиката:

Значимостта на научните изследвания с оглед на практическото им приложение е важен критерий за качествата на кандидатите за академичната длъжност „професор“. В документите за конкурса доц. Карталов посочва участие в два международни и един национален проект („Лектории – България по време на Втората световна война и съдбата на българските евреи“), организиран от СУ „Св. Климент Охридски“ съвместно с Министерството на външните работи и Министерството на културата. Той е и ръководител на международен научен проект „La diplomazia pontificia alla prova: la Santa Sede nel sistema internazionale tra la fine della Guerra Mondiale e l’inizio della Guerra Fredda (1943-1950)“ („Папската дипломатия на изпитание: Светият престол в международната система между края на Втората световна война и началото на Студената война (1943-1950)“) към Миланския католически университет.

Смятам, че академичното израстване предполага активна позиция в живота на академичната общност и затова бих искала да подчертая, че след избирането му за доцент през 2016 г. Кирил Карталов участва в над 20 научни конференции и други форуми в страната и чужбина. Научните му публикации имат отлична разпознаваемост сред научната общност. От приложените документи е видно, че само от представените за участие в конкурса публикации една книга под негова редакция има три рецензии в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация, а единадесет негови публикации събират 13 цитирания в България и зад граница. Според минималните научни изисквания за професионално направление 2. 3. Философия нужните точки по тази група показатели („Д“) са 120, докато доц. Карталов има 160. Той е приложил и допълнителен списък на други близо 25 подбрани цитирания.

В заключение бих искала да подчертая, че научните публикации на доц. Кирил Карталов и преподавателската му ангажираност ми дават основание убедено да препоръчам да му бъде присъдена академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2. 3. Философия.

17 ноември 2025 г.

(проф. д-р Евгения Калинова)